УДК 343.98+159.9: 343.347

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10\(16\)-233-246](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-10(16)-233-246)

Рівчаченко Олена Анатоліївна кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри юридичної психології, Національна академія внутрішніх справ, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035, тел.: (066) 446-44-77, e-mail: elenarivchach@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-1817-4223>

Охріменко Іван Миколайович доктор юридичних наук, професор, професор кафедри юридичної психології, Національна академія внутрішніх справ, пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035, тел.: (095) 102-20-43, e-mail: ivango-07@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-8813-5107>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНИХ У ВЧИНЕННІ НЕЗАКОННИХ ДІЙ З ОБЛАДНАННЯМ ДЛЯ ВИГОТОВЛЕННЯ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН ТА ЇХ АНАЛОГІВ

Анотація. *Метою дослідження є актуалізація організаційно-психологічних особливостей проведення допиту особи, що підозрюється у вчиненні незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. Методологічною основою статті є теоретико-прикладний аналіз криміналістичних та психологічних складових допиту підозрюваного як засобу доказування у кримінальних провадженнях за фактами вчинення незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. Використано метод контент-аналізу нормативних документів, публікацій науковців, а також можливості структурно-функціонального підходу (під час окреслення позицій слідчої тактики у межах досудового розслідування). Зазначається, що серед питань, які підлягають з'ясуванню під час допиту підозрюваного у провадженнях даної категорії, виокремлюються декілька блоків: відомості щодо затриманого; відомості щодо вживання особою наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів; обставини вчинення злочину; інші відомості щодо злочинної діяльності; обставини, які підлягають встановленню під час незаконного обігу обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів з використанням мережі Інтернет.*

Наукова новизна одержаних результатів полягає в узагальненні організаційно-психологічних особливостей тактики проведення допиту особи, що підозрюється у вчиненні незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. Психологічним механізмом слідчої тактики є пред'явлення допитуваним у даній категорії кримінальних проваджень доказів з метою подолання позиції підозрюваного на заперечення своєї вини.

Висновки. Основними джерелами доказів, які пред'являються допитуваним у даній категорії кримінальних проваджень, є: вилучені предмети (обладнання, наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги, прекурсори та інші хімічні речовини); висновки експертиз, якими підтверджується належність зазначених предметів; протоколи допитів свідків і співучасників, які викривають особу в учиненні злочину; інші матеріали провадження.

Серед найбільш ефективних тактичних прийомів допиту, спрямованим на виявлення неправдивих показань підозрюваного, є максимальна деталізація фактів, які наводить допитуваний. Чим більше неправдивих відомостей повідомить особа, тим її легше викрити, тому що надумані факти неможливо обміркувати до дрібниць, а тим більше зберегти їх у пам'яті. Крім цього, питання про дрібні деталі злочину створюють у допитуваного перебільшене враження щодо поінформованості слідчого.

Ключові слова: допит, організаційно-психологічні особливості, підозрюваний, досудове розслідування, обладнання, виготовлення наркотичних засобів, незаконний обіг наркотиків.

Rivchachenko Olena Anatoliyivna PhD in Law, Senior Lecturer of the Department of Legal Psychology, National Academy of Internal Affairs, Solomyanskaya Square, 1, Kyiv, 03035, tel.: (066) 446-44-77, e-mail: elenarivchach@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-1817-4223>

Okhrimenko Ivan Mykolayovych Doctor in Law, Professor, Professor of the Department of Legal Psychology, National Academy of Internal Affairs, Solomyanskaya Square, 1, Kyiv, 03035, tel.: (095) 102-20-43, e-mail: ivango-07@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-8813-5107>

ORGANIZATIONAL AND PSYCHOLOGICAL PECULIARITIES OF THE SUSPECTED PERSON INTERROGATION COMMITTING ILLEGAL ACTIONS WITH EQUIPMENT FOR THE MANUFACTURE OF NARCOTIC DRUGS, PSYCHOTROPIC SUBSTANCES AND THEIR ANALOGUES

Abstract. *The purpose of the study is actualization of organizational and psychological peculiarities of the suspected person interrogation while preliminary investigation connected to offence commitment with equipment for narcotic drugs producing, psychotropic substances and their analogues. The methodological basis of the article is theoretical and practical analysis of forensic and psychological parts of the suspect interrogation, that is the source of proving in criminal investigation due to the facts of committed illegal actions with usage of equipment for narcotic drugs producing, psychotropic substances and their analogues. The method used is a content-analysis of the legislative acts, published scientific articles, and also possibilities of structural and functional approach (while describing the position of the preliminary investigation). It*

is noted that among the questions for clarification while suspected person interrogation in proceedings of this category, some blocks of questions are to be separated: datum about detained person; datum about usage by the detained person narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues; circumstances of the offence; other datum connected to the criminal activities; circumstances which are to be clarified while illegal usage of equipment for narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues with the help of Internet.

The scientific novelty of the received results are layed out in generalization in organizational and psychological peculiarities in tactic of the interrogation of the suspected person in offence with illegal usage of equipment for producing narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues. The psychological mechanism of the preliminary examination tactic is the charge to the interrogated person of the above mentioned cases with the evidences aims to overcome the disclaimed position of the suspected.

Conclusion. The main sources of evidence, which are to be presented to the interrogated persons in the above mentioned cases are: seized equipment, narcotic drugs, psychotropic substances and their analogues, precursors and other chemical substances); conclusions of the expertises, which prove the owner of the above mentioned evidences; records of witnesses and interrogation of the co-offended persons, which incriminate the person in the committed offence; other materials in criminal proceeding.

Among the most effective tactical sources of interrogation, aimed to detect the untruthful statements of the suspected, is maximum detalisation of the facts, which are stated by the interrogated person. The more untruthful datum are given by the person, the easier would be to charge, because the far-fetched facts are impossible to detalise, and more over to save in the memory. Besides, questions about details of the offence are to oversize the image of the well informed investigator in front of the suspected person.

Keywords: interrogation, organizational and psychological peculiarities, the suspected person, preliminary investigation, equipment, producing of narcotic drugs, illegal traffic of narcotic drugs.

Постановка проблеми. Допит є невід'ємною та важливою частиною системи слідчих (розшукових) дій кожного кримінального провадження, зокрема, під час розслідування незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. Водночас допит – складна слідча (розшукова) дія, що потребує від слідчого високої загальної й фахової культури, глибокого знання психології людини. Вона здійснюється при безпосередньому спілкуванні з конкретною особою, саме тому особливого значення тут набуває пізнавальна та комунікативна діяльність суб'єкта правозастосовної діяльності. Проте, як свідчить сучасна юридична практика, серед нагальних проблем досудового розслідування незаконних дій даної

категорії є якраз відсутність достатніх знань та навичок при проведенні окремих слідчих (розшукових) дій, недотримання слідчими рекомендацій щодо тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій та призначення експертиз.

Разом із тим, варто зазначити, що у вітчизняній криміналістичній науці відсутня методика розслідування незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, що негативно позначається на результатах правоохоронної та правозастосовної діяльності. У цьому контексті важливим є узагальнення наукових ідей і підходів до створення якісно нового механізму розслідування зазначеного виду кримінальних правопорушень, у тому числі, що заснований на комунікативній складовій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема допиту учасників кримінального процесу не нова, але вона багатогранна й міждисциплінарна, значна кількість вітчизняних науковців-процесуалістів, криміналістів та юридичних психологів актуалізовували різні її сторони з позицій напрямів удосконалення (В. П. Бахін, О. М. Васильєв, В. К. Весельський, Т. В. Варфоломєєва, І. Ю. Гловацький, В. Г. Лукашевич, В. С. Комарков, В. О. Коновалова, М. В. Костицький, В. Я. Марчак, С. М. Стахівський, В. Ю. Шепітько, В. В. Юсупов, М. О. Янковий та інші). Так, зокрема, за визначенням В. Ю. Шепітька, допит – це передбачена кримінальним процесуальним законом слідча (розшукова) дія, яка полягає в одержанні слідчим від свідка чи потерпілого підозрюваного (обвинуваченого) показань про обставини, що мають значення для кримінального провадження [1, С. 372]. У той час, на думку М. О. Янкового, допит є регламентованим кримінальним процесуальним законом процесом специфічної вербальної взаємодії з допитуваним, під час якої слідчий (прокурор, суддя), використовуючи законні практичні прийоми і методи психологічного впливу, отримує від допитуваного та фіксує у протоколі усну інформацію про відомі йому обставини, що мають значення для розслідування злочину [2, С. 190]. Разом із тим, предмет допиту за будь-яким з кримінальних проваджень, передусім складають загальні данні, а саме: обставини, пов'язані з самою подією злочину (час, місце, спосіб, наслідки тощо); обставини, які встановлюють чи спростовують винність конкретних осіб та мотиви їх дій, що впливають на ступінь та характер відповідальності підозрюваного; обставини, які відносяться до характеру та розміру шкоди, нанесеної злочином тощо [3, С. 20]. Загалом, незважаючи на значний внесок багатьох вчених у наукові розвідки з окресленої проблематики, залишається відкритим питання щодо визначення організаційно-психологічних особливостей проведення допиту підозрюваного під час розслідування незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів. У цьому можна вбачати *основу мету даної статті*.

Виклад основного матеріалу. Процесуальний порядок допиту підозрюваного визначений у статті 224 КПК України. Враховуючи те, що згідно з частиною 2 статті 84 КПК України процесуальними джерелами доказів є показання, у тому

числі підозрюваного, його допит повинен бути проведений з обов'язковим додержанням вимог КПК України [4]. Щодо психологічних позицій, то тактика здійснення комунікативних слідчих (розшукових) дій (насамперед допиту), методичність їх проведення, свідчать про необхідність досягнення слідчими максимального рівня неупередженості в цих процесах, що вимагає врахування слідчим психологічних закономірностей під час комунікації з суб'єктами злочинного діяння.

Загалом, результативність допиту, багато в чому залежить від якості підготовки до проведення цієї слідчої (розшукової) дії.

Так, зокрема, О. М. Стрільців вважає, що підготовка до допиту має складатися з таких етапів:

- вивчення матеріалів, отриманих у результаті проведення оперативно-розшукових заходів та процесуальних дій;
- визначення кола питань, які необхідно з'ясувати під час допиту;
- вивчення особи допитуваного та його взаємовідносин з іншими учасниками процесу [5, С. 137]. Це необхідно, перш за все, для досягнення психологічного контакту з особою, яка піддана допиту.

Отже, ефективність допиту особи, що підозрюється у вчиненні незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, залежить значною мірою від ретельності попереднього вивчення особистості допитуваного. Слідчому необхідно одержати інформацію про його життєвий шлях, професію, освіту, соціальний статус, умови роботи, спосіб життя, типові форми поведінки, зацікавлення та уподобання, психологічні властивості та якості, ставлення до злочину тощо. Безпосередньо під час допиту пізнається рівень загальної культури та розвитку допитуваного, особливості його мови, міміки та пантоміміки, психологічні стани та реакції, готовність до співробітництва або ж негативне ставлення до правоохоронних органів тощо. Оскільки в процесі допиту відбувається не тільки збір інформації, але й психологічний вплив, то слід визначитися зі схильністю особи до навіюваності, з'ясувати рівень її комунікативності, загальної тривожності та агресивності тощо.

Узагальнення поглядів науковців [6, С. 132; 7, С. 101; 8, С. 211; 9, С. 256], а також вивчення сучасної слідчої практики дає підстави стверджувати, що усі питання, які необхідно з'ясовувати під час допиту підозрюваного у справах даної категорії, можна умовно поділити на декілька блоків (або груп):

1. Відомості щодо затриманого:

- родина, коло друзів, обстановка в сім'ї, на роботі, за місцем проживання (навчання) підозрюваного;
- за яких умов ріс та виховувався підозрюваний, з ким підтримує стосунки, коло його знайомих, друзів, роль допитуваного у неформальній групі;
- який навчальний заклад закінчував, яка у нього освіта, чи має спеціальні пізнання в галузі хімії, фармакології чи інших знань?
- позитивні сторони особи допитуваного (інтереси, хобі тощо);

2. Відомості щодо вживання нею наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів):

– відношення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, причини та обставини їх вживання; з якого часу (в якому віці), за яких обставин почав вживати (причини вживання), які саме, в якій кількості?

– чи вживає зараз наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги, які саме, їх дозування те періодичність вживання, якому виду наркотичного засобу, психотропної речовини та їх аналогів надає перевагу (тобто отримати якнайбільше відомостей про ступінь потреби в наркотичних засобах, психотропних речовинах та їх аналогах)?

– скільки часу минуло з моменту останнього вживання наркотичного засобу, психотропної речовини?

– джерела придбання наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, походження коштів на їх придбання;

– чи не знаходиться допитуваний у стані наркотичного сп'яніння або абстиненції;

– чи потрібна йому медична, психологічна, правова чи інша допомога?

3. Обставини безпосереднього вчинення злочину:

– кому належить вилучене обладнання та інші предмети, що використовувалися для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, їх призначення?

– кому належать вилучені наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги, первинна сировина, прекурсори та хімікати-екстрагенти тощо?

– де та за яких обставинах воно було придбано чи хто його постачальник (установчі дані, місце мешкання, номер телефону, інші відомості)?

– ким та як монтувалося обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів (установчі дані, місце мешкання, номер телефону, інші відомості)?

– в якій кількості та що саме виготовлялося за допомогою цього обладнання?

– упродовж якого часу і ким використовувалося обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів?

– яка технологія застосовувалася під час виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів на вилученому обладнанні?

– де була отримана технологія виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів за допомогою обладнання, яке вилучене?

– хто навчив виготовляти наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги (установчі дані, місце проживання, номер телефону, інші відомості)?

– які реагенти використовувалися для цього, де та за яких обставин вони були придбані?

– хто ініціатор, організатор та виконавець використання обладнання з метою виготовлення на ньому наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів (установчі дані, місце проживання, номер телефону, інші відомості)?

– його роль у вчиненні злочину (організатор, виконавець, інша роль тощо).

– хто є власником приміщення, хто обладнав його для використання обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів (установчі дані, місце проживання, номер телефону, інші відомості)?

– кому, коли і в якій кількості збувалися виготовлені наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги (установчі дані, місце мешкання, номер телефону, інші відомості), хто приймав участь у їх реалізації (установчі дані, місце мешкання, номер телефону, інші відомості) та за якою ціною?

– коли, за яких обставин та де відбувалося заготівлення наркосировини?

– способи транспортування наркосировини, прекурсорів, обладнання та готової продукції?

– хто був ще задіяний як співучасники (детально описати функції кожного)?

4. Інші відомості щодо злочинної діяльності:

– яким чином одержувались гроші від продажу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, виготовлених за допомогою обладнання або самого обладнання?

– на кого, коли та за яких обставин відкривався банківський рахунок для отримання коштів за збут наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів?

– яким чином проводилась конвертація коштів, отриманих від продажу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, виготовлених за допомогою обладнання або самого обладнання?

– які банківські термінали для цього використовувались?

– на які цілі використовувались отримані кошти?

– які способи використовувались для приховування злочинної діяльності: конспірація, наявність схованок, імітація легальної діяльності?

– хто представників державних органів (зокрема поліції) прикривав злочинну діяльність?

– які є ще корупційні зв'язки членів групи з представниками державних органів, зокрема з правоохоронними?

5. Обставини, які підлягають встановленню під час незаконного обігу обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів з використанням мережі Інтернет:

– хто організував використання мережі Інтернет для вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з обігом обладнання?

– яким чином використовувалась мережа Інтернет?

– де саме та за які кошти було придбане комп'ютерне обладнання та засоби комунікації, що використовувалась у злочинних цілях?

– які Інтернет-ресурси використовувались для розміщення реклами та пропозицій щодо продажу обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів?

– яким саме Інтернет-провайдером користувався та під яким ім'ям користувача?

– яка назва Інтернет-сайту, яким користувався для продажу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів або обладнання для їх виготовлення?

– з якого місця та в який час виходив у мережу Інтернет з метою ознайомлення з пропозиціями купівлі/продажу обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів?

– який це був сайт або сторінка, тип даного Інтернет-ресурсу (назва чату, блогу, сайту, номер ISQ, назва електронної пошти E-mail), які у них URL-адреси? Які на ній контактні дані було використано: E-mail, ICQ, Skype?

– яким чином (від кого) представився підозрюваний, під яким ім'ям (логіном) представлявся?

– яким чином домовлявся з покупцем про придбання обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів?

– які Інтернет-ресурси використовував для подальшого придбання обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів або їх продажу (назва чату, сайту, назва електронної пошти E-mail)?

хто постачальник обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів (установчі дані, адреса, телефон), при яких обставинах підозрюваний з ним познайомився?

яке саме обладнання було предметом незаконних дій, хто постачальник та яким чином здійснювалася доставка обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів?

– скільки фактів збуту обладнання для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів за допомогою мережі Інтернет було вчинено?

Наведений приблизний перелік питань, що підлягають з'ясуванню під час допиту підозрюваного у досудовому розслідуванні даної категорії кримінальних проваджень не є вичерпним. Залежно від результатів проведених допитів свідків, висновків експертиз тощо з'ясуванню та уточненню підлягатимуть й інші позиції.

Проте для максимальної результативності цього процесу слід зважати на таку складову професійної комунікації (у тому числі, допиту) як необхідність встановлення психологічного контакту та розвитку комунікативної взаємодії. Орієнтація щодо можливості встановлення психологічного контакту відбувається, насамперед, за допомогою своєрідних (особливо позамовних) ознак у поведінці допитуваного. Спеціалісти розрізняють два їх типи: пускові (породжуючі контакт) та корегувальні (ті, що змінюють характер комунікації) [10, С. 89].

За допомогою невербальних ознак можна зробити висновок про актуальний емоційний стан допитуваного: здивування – очі широко розкриті, брови підняті вгору, рот напіввідкритий; страх – очі та брови, як при здивуванні, губи міцно

зціплені, щелепи стиснуті; сором – пальці знаходяться біля губ, зібрані пучкою; самопідбадьорювання – пальці рук переплетені; збентеження, зниковілість – пошкрябування й потирання шкіри пальцями, маніпулювання предметами; схвильованість – закушування губ, похитування головою, відкидання волосся, вовтуження на сидінні тощо.

Поряд із цим, залежно від позиції, яку займає підозрюваний (заперечення своєї провини, визнання тільки окремих фактів злочинної діяльності тощо), виникає доцільність пред'явлення отриманих під час розслідування доказів та застосування певних прийомів допиту. Так, зокрема, за результатами проведеного нами анкетування серед слідчих органів Національної поліції (всього – 280 осіб) визначено, що для ефективної комунікації з підозрюваними слід використовувати наступні психолого-тактичні прийоми: оголошення показань інших підозрюваних, потерпілих, свідків (70,0 %); пропозиція повторно викласти показання про подію в цілому або окремих її обставинах (61,1 %); пред'явлення допитуваному речових доказів та інших матеріалів провадження, що свідчать про його перебування й вчинення певних дій на місці злочину або спростовують його алібі (49,3 %); використання суперечностей у самих показаннях допитуваного або в комплексі з іншими доказами (47,5 %); максимальна деталізація показань з метою виявлення можливих суперечностей (40,7 %); переконання в необхідності повідомлення правдивих відомостей (30,0 %); прояв розуміння становища, в якому опинився підозрюваний (20,7 %); використання суперечностей у самих показаннях допитуваного або разом з іншими доказами (11,4 %) й ін.

Також особливістю допиту особи, що підозрюється у вчиненні незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, є те, що слідчий має у своєму розпорядженні, як правило, набагато більшу кількість доказів, які він може використати, долаючи позицію допитаного на заперечення своєї вини. Основними джерелами доказів, які пред'являються допитуваним у даній категорії кримінальних проваджень, є: а) вилучені предмети (обладнання, наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги, прекурсори та інші хімічні речовини); б) висновки експертиз, якими підтверджується належність зазначених предметів; в) протоколи допитів свідків і співучасників, які викривають особу в учиненні злочину; г) інші матеріали провадження.

Так, якщо позиція підозрюваного пов'язана із запереченням причетності до незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, наявність незаперечних доказів змушує його визнати конкретні епізоди своєї злочинної діяльності, видаючи їх за одиничні. При цьому підозрюваний може заперечувати зв'язок з іншими співучасниками, видаючи себе за особу, яка випадково посприяла незнайомцям. Проте, не зважаючи на очевидну надуманість цих фактів і обставин, слідчий повинен ретельно перевірити усі версії, що наводить підозрюваний.

У межах аналогічної слідчої тактики слід враховувати й необхідність

подолання опору підозрюваних у неефективності досудового розслідування, які відмовляються свідчити або дають свідомо неправдиві чи обмежено правдиві показання. Такі ситуації зумовлюються, насамперед, специфічними емоційними станами цих осіб: 1) страх втратити волю, звичний спосіб життя, можливість опинитися серед делінквентів; 2) тривога, страх розплати, наступного покарання, що викликають депресію, погіршення самоконтролю, пригнічення психіки; 3) побоювання помсти з боку співучасників; 4) агресія, ворожість до правоохоронних органів, свідків, потерпілих, інших осіб.

Виокремлюються певні ознаки, що вказують на протидію з боку допитуваної особи, які повною мірою характерні й для даної категорії суб'єктів незаконних дій. До їх числа можна віднести: суперечність іншим доказам у комплексі з іншими показаннями; невизначеність, неконкретність інформації; надмірна точність, схожа на заучування; збіг у деталях показань декількох підозрюваних; відсутність істотних подробиць і деталей; різне пояснення подій на різних допитах; схематичність показань; ухилення від відповіді на пряме запитання; приховування відомих й істотних фактів з посиленням на проблеми пам'яті тощо [11, С. 329].

У той час, стійкість аналогічної позиції особи під час допиту часто виражається у відмові давати показання. В основному вони керуються тим, що конфронтація зі слідчим найбільш ускладнює процес доказування їх вини. Однією з різновидів такої позиції є безконтактний стан (іноді пов'язаний з симуляцією психічного захворювання). Головне завдання слідчого полягає в тому, щоб розібратися у причинах такої поведінки підозрюваного.

Погоджуючись з позицією М. С. Хруппи, зазначимо, що в аналогічних ситуаціях доцільно спочатку допитати осіб, які виконували технічну роботу, наприклад, купляли обладнання, придбали прекурсори чи інші хімічні сполуки, а також тих, хто надав правдиві показання [12, С. 102].

Поряд із тим, відмова від дачі показань не завжди означає, що підозрюваний не бажає спілкуватися зі слідчим. Тому доцільно розпочати допит із бесіди на іншу тему, щоб разом з виявленням цікавості до життєвих інтересів допитуваного встановити з ним психологічний контакт. Саме тому під час допиту підозрюваного доцільно застосовувати прийоми психологічного впливу [13, С. 21; 14, С. 245; 15, С. 147; 16]: переконання; роз'яснення положення закону про значення щиросердечного зізнання; створення більшої, ніж є насправді, видимості поінформованості слідчого; з'ясування злочинної обізнаності (психологічний експеримент з визначення злочинної обізнаності); часткове повідомлення допитуваному інформації, якою володіє слідчий; раптовість; стимулювання позитивних якостей характеру особистості; використання суперечностей у показаннях осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні; використання суперечностей між показаннями підозрюваного й іншими наявними доказами; відновлення асоціативних зв'язків шляхом нагадування або відтворення в пам'яті конкретної інформації тощо.

У випадку заперечування підозрюваним факту вчинення незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів та висунення алібі, викрити його зможуть повторні допити, в процесі яких часто виникають протиріччя з раніше наданими показаннями. Ефективність використання протиріччя з метою отримання правдивих показань досягається разом з дотриманням наступних умов:

- фіксації протиріччя у протоколі в ході отримання показань (допит доцільно на цьому етапі будувати у формі “питання-відповідь”);
- виявлені протиріччя необхідно використати негайно, якщо вони не потребують додаткової перевірки;
- інші докази вини підозрюваного потрібно використовувати тільки після викладення ним своєї позиції.

У межах слідчої тактики вкрай важливим є повнота і точність фіксації показань підозрюваного. Якщо їх видумана частина пов'язана зі спробою перекласти свою вину на співучасника, то ця обставина може бути використана під час допиту останнього, який (після цілком можливого обурення) може перейти від безконтактного стану та брехні до надання правдивих показань. У цій ситуації, проведення після допитів співучасників одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб може бути корисним для з'ясування причин розбіжностей у їх показаннях. На початку такого допиту встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках вони перебувають між собою. Згідно з пунктом 9 статті 224 КПК викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим, прокурором можуть бути поставлені конкретні запитання. Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмету допиту.

Проте, навіть після викриття за допомогою доказів, підозрюваний має психологічні труднощі, що пов'язані з переходом від неправдивих до правдивих показань. У цей момент необхідно переконати підозрюваного дати правдиві показання, у зв'язку з чим рекомендується:

- з'ясувати причини надання неправдивих показань та нейтралізувати їх;
- акцентувати увагу на встановлених позитивних якостях допитуваного;
- пояснити зміст положень закону, що містить перелік обставин, які пом'якшують кримінальну відповідальність, тощо.

Якщо підозрюваний відчує справжню зацікавленість у своїй долі, то це буде самим надійним фундаментом його довірчої позиції та встановлення міцного психологічного контакту на весь період розслідування. Тому, намагаючись встановити істину, не можна виявляти надмірну поспішність під час допиту.

Висновки. Таким чином, допит підозрюваних у вчиненні незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів – це складний акт комунікативної взаємодії, за якої професійна

майстерність слідчого значною мірою зумовлена не тільки рівнем його професійної підготовки й досвідом роботи, але й наявністю певних психологічних закономірностей парціальної комунікативної діяльності.

Визначені нами організаційно-психологічні особливості допиту осіб, що підозрюються у вчиненні незаконних дій з обладнанням для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, майже повністю відповідають потребам сучасної слідчої практики. Основними джерелами доказів, які пред'являються допитуваним у даній категорії кримінальних проваджень, є: вилучені предмети (обладнання, наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги, прекурсори та інші хімічні речовини); висновки експертиз, якими підтверджується належність зазначених предметів; протоколи допитів свідків і співучасників, які викривають особу в учиненні злочину; інші матеріали.

Тактичні прийоми у межах етапів досудового розслідування передбачають застосування різноманітних засобів психологічного впливу щодо підозрюваних осіб, причому реалізуючи конкретний засіб, слід уважно спостерігати за ними та ретельно фіксувати їх емоційні, мімічні, інші невербальні прояви. Це дозволяє гнучко варіювати тактику допиту, забезпечуючи бажану регуляцію стану допитуваних та динаміку спілкування. Серед найбільш ефективних тактичних прийомів допиту, спрямованим на викриття неправдивих показань підозрюваного, є максимальна деталізація фактів, які наводить допитуваний. Чим більше неправдивих відомостей повідомить особа, тим її легше викрити, тому що надумані факти неможливо обмірковувати до дрібниць, а тим більше зберегти їх у пам'яті. Крім цього, питання про дрібні деталі злочину створюють у допитуваного перебільшене враження щодо поінформованості самого слідчого.

Література:

1. Керівництво з розслідування злочинів: наук.-практ. посіб. / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Х. : Одиссей, 2009. 960 с.
2. Янковий М. О. Генезис поняття та сутність допиту. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 5. С. 185–191.
3. Анапольська А. І. Тактичні особливості допиту підозрюваного по справах про розкрадання грошових коштів, вчинених у сфері функціонування електронних розрахунків. *Форум права*. 2009. № 3. С. 19–24.
4. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст.131. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів: навч. посіб. / О. М. Джужа, Д. Й. Никифорчук, О. М. Стрільців та ін.; за ред. проф. О. М. Джужи. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2011. 312 с.
6. Fedorenko, O., Dotsenko, V., Okhrimenko, I., Radchenko, K., & Gorbenko, D. (2020). Coping Behavior of Criminal Police Officers at Different Stages of Professional Activity. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 11(2), 124-146. Retrieved from: <https://doi.org/10.18662/brain/11.2/78>
7. Kryvolapchuk, V., Kulyk, O., Barko, V., Kalynovskyi, B., & Kosiak, N. (2020). Attitude of young people to the criminality problem in Ukrainian postmodern society. *Postmodern Openings*, 11(1Sup1), 93-115. <https://doi.org/10.18662/po/11.1sup1/125>

8. Shvets, D., Yevdokimova, O., Okhrimenko, I., Ponomarenko, Y., Aleksandrov, Y., Okhrimenko, S., & Prontenko, K. (2020). The New Police Training System: Psychological Aspects. *Postmodern Openings*, 11(1Supl1), 200-217. Retrieved from: <https://doi.org/10.18662/po/11.1sup1/130>
9. Юридична психологія: підручник / Д.О. Александров, В.Г. Андросюк, Л.І. Казміренко та ін. ; за заг. ред. Л.І. Казміренко, Є.М. Моїсєєва. К.: КНТ, 2007. 360 с.
10. Александров Д.О. Мистецтво керування людьми: монографія. К.: Фінпрес, 1999. 124 с.
11. Баранчук В.В. Поняття та ознаки психологічного контакту в процесі допиту. *Збірник наукових праць* / за ред. В.І. Борисова. 2009. Вип. 17. С. 326–332.
12. Діяльність підрозділів по боротьбі з незаконним обігом наркотиків з виявлення та ліквідації підпільних нарколабораторій: посібник / М. С. Хруппа, Д.Й. Никифорчук, В.А. Семенюк та ін. ; за заг. ред. М. С. Хруппи. К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. 192 с.
13. Сокиран Ф. М. Сучасні концепції психологічного впливу на досудовому слідстві : монографія. К. : Правник, 2002. 172 с.
14. Психология влияния: хрестоматия / под общ. ред. А.В. Морозова. СПб. : Питер, 2001. 512 с.
15. Професійне спілкування працівників Національної поліції : підручник / Д. О. Александров, В. І. Барко, І. М. Охріменко та ін. ; за ред. С. І. Яковенка. Одеса : Астропринт, 2017. 260 с.
16. Ряшко О.В. (2011). Психологічні особливості допиту підозрюваного під час досудового слідства. Режим доступу: <http://radnuk.info/statti/556-protses/15092-2011-01-21-05-53-45.htm>

References:

1. Shepit'ko, V. Yu. (Ed.), Konovalova V. O., & Zhuravel', V. A. (2009). *Kerivnytstvo z rozsliduvannya zlochiniv* [Guide to the investigation of crimes]. Kharkiv: Odissey. [in Ukrainian].
2. Yankovyy, M. O. (2007). Henezys ponyattya ta sutnist' dopytu [Genesis of the concept and essence of interrogation]. *Naukovyy visnyk Kyivskoho natsional'noho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of Kyiv National University of Internal Affairs*, 5, 185-191. [in Ukrainian].
3. Anapol's'ka, A. I. (2009). Taktychni osoblyvosti dopytu pidozryuvanoho po spravakh pro rozkradannya hroshovykh koshtiv, vchynenykh u sferi funktsionuvannya elektronnykh rozrakhunkiv [Tactical features of interrogation of a suspect in cases of embezzlement of funds committed in the field of electronic payments]. *Forum prava – Law Forum*, 3, 19-24. [in Ukrainian].
4. Kryminal'nyy kodeks Ukrayiny [Criminal codex of Ukraine]. (2001). *Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Information of the Supreme Council of Ukraine*, 25-26, St.131. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Dzhuzha, O. M. (Ed.), Nykyforchuk, D. Y., & Stril'tsiv, O. M. (2011). *Protydiya nezakonnomu obihu narkotychnykh zasobiv* [Countering drug trafficking]. Kyiv: Natsional'na akademiya vnutrishnikh sprav. [in Ukrainian].
6. Fedorenko, O., Dotsenko, V., Okhrimenko, I., Radchenko, K., & Gorbenko, D. (2020). Coping Behavior of Criminal Police Officers at Different Stages of Professional Activity. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 11(2), 124-146. <https://doi.org/10.18662/brain/11.2/78>
7. Kryvolapchuk, V., Kulyk, O., Barko, V., Kalynovskyi, B., & Kosiak, N. (2020). Attitude of young people to the criminality problem in Ukrainian postmodern society. *Postmodern Openings*,
8. Shvets, D., Yevdokimova, O., Okhrimenko, I., Ponomarenko, Y., Aleksandrov, Y., Okhrimenko, S., & Prontenko, K. (2020). The New Police Training System: Psychological Aspects. *Postmodern Openings*, 11(1Supl1), 200-217. <https://doi.org/10.18662/po/11.1sup1/130>
9. Aleksandrov, D. O., Androsyuk V. H., & Kazmirenko L. I. (2007). *Yurydychna psykholohiya* [Legal psychology]. Kyiv: KNT. [in Ukrainian].
10. Aleksandrov, D. O. (1999). *Mystetstvo keruvannya lyud'my* [The art of managing people]. Kyiv: Finpres. [in Ukrainian].
11. Baranchuk, V.V. (2009). Ponyattya ta oznaky psykholohichnoho kontaktu v protsesi dopytu [The concept and signs of psychological contact during interrogation]. *Zbirnyk naukovykh prats' – Collection of scientific works*, 17, 326-332. [in Ukrainian].

12. Khruppa, M. S. (Ed.), Nykyforchuk, D. Y., & Semenyuk, V. A. (2004). *Diyal'nist' pidrozdiliv po borot'bi z nezakonnym obihom narkotykiv z vyyavlennya ta likvidatsiyi pidpil'nykh narkolaboratoriy* [Activities of anti-drug units to detect and eliminate underground drug laboratories]. Kyiv: Natsional'na akademiya vnutrishnikh sprav Ukrayiny. [in Ukrainian].
13. Sokyran, F. M. (2002). *Suchasni kontseptsiiy psykholohichnoho vplyvu na dosudovomu slidstvi* [Modern concepts of psychological influence on the pre-trial investigation]. Kyiv: Pravnyk. [in Ukrainian].
14. Morozov, A. V. (Ed.). (2001). *Psikhologiya vliyaniya* [Psychology of influence]. SPb: Piter. [in Russian].
15. Aleksandrov, D. O., Barko, V. I., & Okhrimenko, I. M., Yakovenko, S. I. (Ed.). (2017). *Profesiyne spilkuvannya pratsivnykiv Natsional'noyi politsiyi* [Professional communication of National Police officers]. Odesa: Astroprint. [in Ukrainian].
16. Ryashko, O.V. (2011). *Psykholohichni osoblyvosti dopytu pidozryuvanoho pid chas dosudovoho slidstva* [Psychological features of interrogation of the suspect during the pre-trial investigation]. Retrieved from: <http://radnuk.info/statti/556-protse/15092-2011-01-21-05-53-45.htm>. [in Ukrainian].